

"Etkili Okul" Kavramı ve Buna Etki Eden Bazı Etkenler

Cavit BİNBAŞIOĞLU

1 960 sonrasında Amerika Birleşik Devletlerinde ve bazı Avrupa Ülkelerinde "etkili okul" (effective school) adıyla yeni bir kavram gelişmiştir. Eğitim sözlüğünde de "etkili öğretim" (effective teaching) olarak bilinen bir terim vardı. (Good, Carter V., Dictionary of Education. McGraw-Hill Book Company, 1973, s. 589) Bu terim şu şekilde tanımlanmıştır: "Öğrenci davranışında istenen değişikliği yapmak için kullanılan ya da sunulan bir öğretim plânının gerçekleşmesi."

Yine eğitimde bunlarla ilgili olarak kullanılan iki terim daha vardır. Bunlardan biri "etkin öğretim" (active teaching) dir ki, ele alınan bir sorunun çözümünde, geleneksel derslik yöntemlerinden yararlanmak yerine, ilgili birkaç bilgi alanında araştırma, deneme ve inceleme yapmaya önem veren öğretim" dir. "Etkin okul" (active school) da, "eğitim ve öğretim etkinliklerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi konularında öğrencilere geniş çapta katılma olanağı sağlayan okul" olarak tanımlanmıştır. (Oğuzkan, Ferhan. Eğitim Terimleri Sözlüğü. Türk Dil Kurumu yayınları, 1974, s. 68)

Son iki terim, ilgisi bulunmakla birlikte, etkili okul teriminden biraz farklı görünmektedir. Son iki terim, öğretim sistemi ile daha çok ilgilidir. Etkili okul ile etkili öğretim ise, birbirine daha çok yakındır. Etkili öğretim, ancak, etkili okulda gerçekleşebilir. Bununla birlikte, "etkili okul" kavramının, "etkili öğretim" kavramından daha geniş bir

kapsamı vardır.

"Etkili okul" konusunda bizde, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinden sayın Doçent Dr. Ali Balcı'nın iki yazısı yayımlanmıştır. Bunlardan biri, Eğitim ve Bilim dergisi'nin Ekim, 1988'de yayımlanan 70. sayısında "Etkili Okul", diğeri de aynı derginin Temmuz, 1992'de 85. sayısında yayımlanan "Etkili Okul: İlköğretim Okullarının Etkililiği" adını taşıyan bir araştırmanın sonucudur.

Bu iki yazı, eğitim çevrelerini, yeni bir anlayış olmasa da, yeni bir uygulamaya götüreceği bir nitelikte görüyor. Birinci yazı, kavram olarak, etkili okul'u tanıtmakta ve bu konuda Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan değişik araştırma sonuçlarından örnekler vermektedir. İkinci yazıda da, bu araştırmalar hatırlatılarak, çok kısa bir özet sunulduktan sonra; Milli Eğitim Bakanlığınca seçilen 140 ilköğretim müfettişi adayından 120'sinin "Etkili Okul" ile ilgili bir ankete verdikleri cevapların incelenmesi yapılmaktadır.

Bu iki yazının incelenmesi, etkili okul kavramının yeni bir sistem, yahut yeni bir yöntem olmadığını, mevcut sistem ve yöntemlerin daha verimli, yahut daha etkili bir biçimde nasıl kullanılabileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, etkili okul kavramı, her okul ve sistemde rahatlıkla uygulanabilecek; fakat, özellikle yönetici ve öğretmenlerden biraz özveri bekleyen bir kavram olmaktadır.

Etkili okul, değişik yönlerinden araştırma yapan araştırmacılara göre, değişik şekillerde tanımlanmıştır: Klopff ve diğerleri, etkili okulu, "öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişmelerinin en uygun (optimum) sağlandığı bir öğrenme çevresi" olarak tanımlamıştır. (Balci, Ali. "Etkili Okul", Eğitim ve Bilim. Cilt: 12, Sayı: 70, s.23) Brookever da aynı okulu, "Öğrecilere temel beceri ve öteki davranışları öğretmede - sadece seçilmiş değil de, tüm öğrencilerin öğrenmesinde-etkili olan okul" olarak tanımlamıştır. (Aynı yazı, s. 23) Etkili okul araştırmalarının önderliğini yapanlardan Roland Edmons da etkili okulu, "öğretim yönünden güçlü olan okul" olarak algılamış ve böyle tanımlamıştır. (Aynı yazı, s. 24)

Hemen anlaşılmış olacağı üzere, etkili okul, ilk bakışta, eğitimden çok, öğretime ağırlık veriyor gibi görölmektedir. Yazıda bunu belirleyen başka bir anlatım da şudur: "Okulların temel işlevi, öğretim ve öğrenimdir." (Aynı yazı, s. 27) Bunu, çağdaş bir okul anlayışı ile bağdaştırmak zordur. "Okulların temel işlevi eğitimidir; öğretim, bunun bir aracıdır." şeklindeki bir anlayışı araştırmalar değiştirmiş olabilir mi? Dersler kadar, ders dışı etkinliklerin de okul eğitiminde büyük bir yer tuttuğu kuşkusuzdur. Sonra, sınıf öğretiminde bilgi ve becerileri öğrenmenin ötesinde, bireysel ve toplumsal gelişmeye yönelik birçok etkinliklerin yapıldığı ve davranış kurallarının öğrenildiği bir yerdir. Bu böyle iken, tanımın içine "eğitim" sözcüğünü almamak bir eksiklik olarak görölmüyor.

Tanımlarda "eğitim" sözcüğü yer almamışsa da, "etkili öğretim" de geçen "istenilen davranış değişikliği"ni gerçekleştirme, "eğitim" den başka bir şey değildir. Bunun için "etkili okulun tanımı için "eğitim sözcüğü girmemişse de, etkili okulun salt öğretime önem verdiği, eğitime kayıtsız kaldığı ileri sürülemez.

"Etkili Okul'un Eğitim Felsefesi;

Etkili okul kavramını savunan ve ona sahip çıkan araştırmacılar, eğitimin gücüne, başkalarından daha çok inanmış görünüyorlar. Bunlara göre:

1. Bütün öğrenciler öğrenebilirler.
2. Bütün öğretmenler, öğretilmesi gerekenleri öğretebilirler.
3. Bütün öğrencilerin (eğitimden) yüksek beklentileri olabilir.
4. Bütün öğrenciler yüksek başarı normları geliştirebilir.
5. Düşük öğrenci başarısı yararsızdır.

Bireysel ayrılıkları pek dikkate almayan bu inanişin, okul çalışmalarına bir zararı olacağı düşünülemez. Aksine, öğretmen ve öğrenciler dahil, bütün ilgilileri verimli çalışma için bir çabaya yöneltir; öğretmeni de öğrenme psikolojisinin bulgularından daha çok yararlanmaya götürür: Yüksek güdüleme, problem çözme davranışında bulundurma, başarılı olduğu zaman ödüllendirme, öğrenme konularını birbirine bağlama, sevgi ve sevecenliğin egemen olduğu bir eğitim ortamı yaratma ve bütün öğrencilerle bir anne ve baba gibi ilgilenme... gibi.

Etkili Okulun Boyutları:

Yapılan araştırmada, etkili okulu belirleyen beş boyut olarak şunlar tesbit edilmiştir:

1. Okul yöneticisi,
2. Öğretmenler,
3. Okul ortamı,
4. Öğrenciler,
5. Veliler.

Eğitimin bu boyutları, çocuğun eğitimine ne derece katılabilirse, o çocuğun eğitimi de o derece etkili ya da başarılı olacaktır. Şimdi, araştırmalarda kullanılan ölçütlerle, bu ölçütlerin eğitim değerleri üzerindeki bazı eğitsel düşünceleri sıralamaya çalışalım:

Etkili Okulda Okul Yöneticisinin Rolü ve Görevleri:

Etkili okulda, okul yöneticisi, başarının en büyük etkeni olarak görülüyor. Onun görevi de, okulu yönetmekten çok, eğitim ve öğretim işlerini yönlendirmek, dersler ve sınıflar arasındaki eşgüdümü (koordinasyonu) sağlamaktır. Onun asıl işi, eğitim ve öğretim etkinliklerini sıraya koyarak, bu sıraya uygun planlara göre, okulu başarıya götürmektir. Yönetim işlerini ise, yetki devri yoluyla, yardımcılara yaptırmaktır. Çok önemli işlerinin karar ve sorumluluğunun, kendi üzerinde olacağı doğaldır.

Okul yöneticisi, başarılı olan öğrencileri, bu başarılarından dolayı ödüllendirir. Herkesi başarılı olabilmek için güdüleme çabasında bulunur. Onların yüksek başarı göstermeleri için her fırsattan yararlanır. Herkesten yüksek başarı beklediğini her fırsatta dile getirir. Okulda çalışan herkesin, işini ve okulu sevmesine yardım eder. Onların okula bağlanmasını sağlar. Bunun için, öğrencilerin öğretmenlerin ve diğer okul personelinin okul işleriyle olduğu kadar, gerektiğinde kişisel sorunlarıyla da ilgilenir; bu sorunların çözümüne ve ilgilerinin gelişmesine katkıda bulunur.

Yine okul yöneticisi, sınıflarda olup biten her şeyle meşgul olur. Bu amaçla, derslerde öğretmenleri sık sık ziyaret eder; hangi konuların hangi yöntemlerle işlendiğini, hangi kitapların okutulduğunu, hangi araç ve gereçlerin kullanıldığını görür. Yönetici odasında oturup kalmaz, sık sık okulun her köşesini dolaşır. İşlerin yolunda gidip gitmediğini denetler. Bu arada okulda öğrencilerin sorunları ile de özellikle ilgilenir. Sorunu olan öğrencilerin velileri ile öğretmen arasındaki irtibatı sağlar. Okulun ve sınıfın tam bir eğitim ortamı olmasına özen gösterir. Okulda konmuş olan davranış kurallarının bozulmasına izin vermez. Bunu yaparken bütün öğrencilere eşit davranır. Okulda ilti-

mas ya da kayırma gibi davranışların olmasına fırsat vermez. Öğrencinin ve öğretmenin onurunu korur.

Etkili Okulda Öğretmenin Rolü ve Görevleri:

Etkili okulda öğretmenler, eğitim ve öğretimde bir rehberdir. Çocuğun geleceği, onun tutum ve davranışına bağlıdır. Bu nedenle, öğretmen, etkili okulun, çocuğa etki yapan en önemli bir öğesidir. Onun için, o, eğitim ve öğretim sürecinin bütün bilgi, beceri ve alışkanlıklarla ilgili nitelik, tutum ve davranışlarına sahip olmalıdır. Bu da kendisini, "öğretmen meslek bilgisi"ne sahip olmakta gösterir. Bu bakımlan, öğretmenlik, bir bilim ve sanat işidir. Bu, kendisini, belirgin bir biçimde "etkili okul'da gösterir.

Öğretmenlerle ilgili olarak, etkili okulda ilk koşul, öğretmenler arasında, çeşitli eğitim konularında, görüş ve anlayış birliğinin bulunmasıdır. Bunun olmadığı bir yerde, iyi, yani etkili bir öğretimden söz edilemez. Bunun için, bir okulun öğretim kadrosu, o okulun amaç ve hedefleri ile öğretimden neler beklendiği hakkında tam bir görüş ve anlayış birliğine sahip olmalıdır. Bunun sağlanması için, okul yöneticisi, küçük gruplar halinde ve gerektiğinde öğretmenler kurulu şeklinde, sık sık toplantılar düzenlemelidir. Bu yolla, okulun amaçları, derslerin amaçları ve yöntemleri sık sık değerlendirilmeli ve dikkatler, bu konunun üzerinden ayrılmamalıdır. Derslerin özel öğretim yöntemleri, başarının artırılmasında önemli bir etkindir.

Sınıfta başarılı olmanın başka bir koşulu da, düzenli ve disiplinli çalışmadır. Bu, bir anlamda, plânlı ve programlı çalışma demektir. Bu düzen ve disiplinin şekli, dersten derse ve konudan konuya değişir. Bununla birlikte, bu konuda bir şey söylemek gerekirse, öğrencileri zaptırap altına alan bir disiplin hoşgörülmeceği gibi, öğrencileri başıbaş bırakan bir disiplin

de hoşgörülmez. Sınıf disiplini, öğren-cilerin kendilerini ortaya koymalarına (ifade etmelerine) imkân sağlayan özgür bir disiplin olmalıdır. Bu, eski alışkanlıkların etkisiyle, bazılarımızca hoş görülmeyebilir. Bu, davranış kazanmada eğitim olgusunun bir gereği olduğu gibi, içinde bulunduğumuz demokratik yaşayışa alışmanın da bir gereğidir. Çocuklar, baskı altında kalmadan, duyduklarını, düşündüklerini rahatça söyleme alışkanlığı kazanmalıdırlar. Rahat ve özgür bir ortam içinde inandırma ve ikna etme, eğitimin temelidir. Ulu önder Atatürk'ün, ta 1924'te söylediği gibi, korkutma esasına dayanan ahlâk , bir erdem olmadıktan başka, itimada da şâyan değildir." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri: II, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1959, s. 173)

Sınıfta öğrenciler, bireysel grupça ve sınıfça çalışmaya alıştırmalıdır. Bu üç çalışma şekline, öğretimde zaman zaman yer verilmelidir. Hemen her de-recedeki okullarımızın öğretim prog-ramlarının istediği bu çalışma şekil-lerine uygun bir "sınıf ortamı" yaratmak, öğretmenin görevidir. Bunun için, sıra yerine, masa kullanılması; masaların, sınıfta, bir "at nalı" şeklinde düzen-lenmesi gerekir. Bunlar yapılmadığı takdirde, eski okulda, yeni öğretim gerçekleştirilemez. Bu durumda, normal çocuk davranışı, haksız olarak, "disip-linsizlik" olarak yorumlanabilir. Böyle sınıflarda, çocuğun bir arkadaşı ile yaptığı ufak bir konuşma, bir silgi alıp vermesi, bir "sorun" olur. Sıralar, eski öğretimin bir aracıdır. Yeni ve etkili okul, sıra yerine, masa kullanılmasını gerektirir.

Buradaki özgürlük anlayışı, hiçbir zaman, öğrencilerin başıboş hareket et-meleri anlamına alınmamalıdır. Öğrenci, rahat sınıf ortamı içinde de, öğretmeninden, yahut grubunu ve sınıfını yöneten arkadaşından, usulüne göre söz alarak, konuşacak; söz verilmediği zaman, konuşmayacaktır. De-

mokratik eğitimin, daha okul sırala-rında iken en iyi kazanılabileceği yer-lerden birisi sınıf ortamıdır. Bu uygun "sınıf ortamı"nı sağlayacak olan da, sınıfın öğretmenidir. Demokratik eğiti-min kuralları, sınıfta öğretim vesilesiy-le, bizzat yaşanarak öğrenilmiş olur. Uygun davranışlar, öğretmenin ödül ye-rine geçecek uygun söz ve hareketleriyle pekiştirilmelidir. Bu pekiştirmeler, uy-gun olmayan hareketlere ceza vermek-ten daha etkili bir rol oynar. Öğretmen, bunun bilincinde olmalıdır. Ceza veri-len ortamda hiçbir olumlu davranış gelişemediği gibi, yanlış olan bir dav-ranış da, değiştirilemez. Davranışlar, sakin ve rahat bir ortam içinde, kişinin aklına ve mantığına hitap etmek ve kararı kişinin kendisine bırakmak su-retiyle oluşur ve değişir. (Binbaşıoğlu, Cavit. "Tutumlar: Oluşması ve Değiş-mesi", Eğitim Psikolojisi. Ankara: Kadioğlu M., 1992, s. 385-404. Sekizinci Basım.)

Etkili okulun öğretmeni, bilimsel araştırmalarla ortaya konmuş olan "Et-kili Öğrenme Yöntemleri" ne sahip çıkmalı ve bunları derslerinde kullan-malıdır. Bunların esasını şunlar oluş-turur:

1. Öğrenme konusuna karşı öğren-cinin ilgi göstermesi;
2. Öğretilecek konunun öğrenci için bir "anlam" taşıması ve bir ihtiyacı karşılaması;
3. Öğretilecek konunun öğrencinin yaş ve zihin düzeyine uygun olması ve bunların uygun bir miktarda bulun-ması;
4. Öğretilecek konunun, öğrenmeye yardım edecek birtakım ayırt edici özelliklerinin bulunması;
5. Başarı sonuçlarının, uzun vakit geçirilmeden, öğrenilmesi, ödül ve ceza-landırımlarda ölçülü davranılması; ceza yerine, ufak davranışlarla yetinile-rek, ödülle daha çok yer ve önem veril-mesi;
6. Öğretilecek konunun niteliğine

(bilgi, beceri, alışkanlık, tutum ve davranış..) en uygun öğrenme yöntemlerinin seçilmesi; (Eğitim Psikolojisi kitaplarında "Öğrenme Alanları" konusunda incelenen bu konuların bilgisine sahip olunmadıkça herhangi bir konunun tam öğretilmesi mümkün olamaz.)

7. Yarışmalardan yararlanmak: Yarışma, psikolojide öğrenciyi güdülemeye yarayan bir araç gibi kullanılabilir. Fakat, bunun dozunu iyi ayarlamak gerekir. Yarışmalarda esas, kişinin kendi kendisiyle yarışmasıdır. Başkaları ile yarışmanın, yarardan çok, zararı olacağı düşünülmektedir. Bunun için, çocuğun eski başarıları ile son başarıları arasındaki fark çocuğa gösterilmelidir. "Yaratıcı" nitelikte olan çalışmalarda yarışmanın iyi sonuç vermediği kaydedilmektedir. Alman eğitimcisi Moyman (Meuman) (1862-1915), yarışmayı, üç ayrı ortam içinde yaptırmış ve sonuçlarını ölçmüştür: Bu üç ortam, (1) Yalnız öğretmen önünde yapılan yarışma, (2) Yalnız sınıf önünde yapılan yarışma, (3) Hem sınıf, hem de öğretmen önünde yapılan yarışmadır. Bu üç durumda yapılan yarışmalardan şu sonuçlar alınmıştır: Tek başına yapılan yarışmaya göre, kümeyle yapılan çalışma, daha iyi bir öğrenme sağlamıştır. Buradan, sınıf ortamı içinde yapılacak yarışmaların daha etkili olduğuna inanılıyor. Bireyler arasında yapılan yarışmalarda, öğrenci, kendisini çok yıpratacağı gibi, yarıştığı kimselere karşı kin ve nefrete benzer olumsuz duygular da geliştirebilir. Bu nedenle, eğitimciler, bireysel yarışma yerine, kümelerin biriyle yarışma yapmasını daha eğitsel buluyorlar. En iyi yarışma biçimi olarak da, bireyin kendi kendisiyle yarışmasıdır. Bu, kişinin önceki durumunu dikkate alarak, onu aşması için, istençli (iradeli) olarak konunun öğrenilmesine çaba göstermesi demektir. (Binbaşıoğlu, Cavit. "Etkili Öğrenme Yöntemleri", Eğitim Psikolojisi. Ankara: Kadioğlu M., 1992, s. 352-372)

Hangi yöntem uygulanırsa uygulanırsa, öğretimde esas, öğrencinin konuyu dolambaçlı yollardan ya da ima yoluyla öğrenmesi değildir. Öğrenci, ko-

nuyu, öğretmenin rehberliği ile, doğrudan doğruya öğrenmelidir. Yani, öğretmen, rehberlik edici bir tutumla, öğrencinin konuyu kendi kendine öğrenmesini sağlamalıdır. Bu, eski okullarda kullanılan "tekşifi" (bulduru) yöntemden farklı bir şeydir. Okulda öğretmen, öğrenciye bir kavramı ya da bir kuralı buldurmak için, boş yere zaman harcamamalıdır.

Öğretimde öğrenci, neyi ve niçin öğreneceğinin bilincine varmalıdır. Bunun için, daha dersin başlangıcında hangi konuyu, niçin öğrenecekleri öğrencilere açıklanmış olmalıdır. Bazı durumlarda bunlar yazdırılabilir. Böyle bir amaç belirlenmezse, öğrenciler, istenen konuyu öğrenemezler. Amaçlara ulaştıracak öğretim etkinlikleri de açıkça önceden belirtilmiş olmalıdır. Bunun esasları, bugünkü bazı öğretim programlarında belirtilmiştir. Örneğin, 1988 yılında çıkan İlkokullar Yönetmeliği'nde matematik derslerinin programında amaçlar, amaçlara götüren etkinlik ve davranışlar gösterilmiştir. Öğretmen, her derste bunları inceleyerek, kendi deneyimleri ile birlikte, bunlardan bir ders plânı hazırlayabilmelidir. Derslerde, bu plânında yer alan maddeleri sıra ile uygular.

Öğrencilerin herhangi bir konuyu öğrenmeleri için yeteri kadar bir zaman ayırmalıdır. Kısa zamanda güç bir konuyu öğretmeye çalışmak, yarar yerine, zarar getirir. Ayrıca, öğrenilen konu ile ilgili olarak, kalıcılığı sağlamak için, öğrencilere "problem" ve "alıştırma" niteliğinde ödevler de verilmelidir. Bu ödevler, mutlaka denetlenmelidir. Denetlenmeyen ödevler de, yarar yerine, zarar getirir; öğrencileri başsansavma ödevler hazırlamaya götürür.

Daha önce de belirtildiği üzere, etkili okulun öğretmeni, sınıfta birkaç çocuğun öğretmeni değil, bütün çocukların öğretmenidir. O, bütün çocukları, ilgi ve istidatlarına göre geliştirmekle yükümlüdür. Bunu, kafasında bir inanç olarak taşır. Fakat, bir alanda yetersizliği bulunan öğrencileri de kaybetmek için, elinden gelen çabayı harcamaktan da çekinmemelidir. Demokrasilerde kaybedilecek adam yoktur. Her-

kesin toplum içinde yararlı olabileceği bir yönü vardır. O yönü arayıp bulmak ve bu yönde çocuğu teşvik etmek gerekir. Bunun için, iyi bir öğretmenin en belirgin özelliklerinden biri, "teşvik edici" olmasıdır. Başarılar karşısında övgüyü elden bırakmamak gerekir. Doğaldır ki bunun yeri ve zamanını öğretmen belirler. Başarılı olan kimse-lerin hayatında bu tür öğretmenlerin büyük bir yeri vardır.

Ağır öğrenen ve derslere karşı yeterli dikkat ve ilgi gösteremeyen öğrenciler de özel bir ilgiye muhtaçtır. Bunların, verilen dersleri ve ödevleri anlayıp anlamadıkları, öğretmen tarafından denetlenmelidir. Bu yapılmazsa, bu gibi öğrencileri kaybetmek tehlikesi vardır. Deneyimli öğretmenler, bunun bilincine varmışlardır.

Öğretimde bir konunun öğrenilme- sine bir ilgi ve ihtiyaçtan başladığı gibi, öğrenme konuları da birbiriyle ilgi- lendirilir. "Ünite öğretimi", yahut "toplu öğretim" de bunun bir gereği olarak or- taya çıkmıştır. Bu ilke, İlkokul Prog- ramı'mızda açıkça yer almıştır. Orta de- receli okullarımızın programının genel açıklamalar kısmında bu belirtilmiş olduğu halde, ders programlarının düzenlenmesinde buna pek dikkat edil- memiştir. Bu durumda, bunu yapmak görevi öğretmenlere düşmektedir. Bu takdirde, öğrenme Psikolojisinde "geçiş" (transfèr) adı verilen olgu daha kolay gerçekleşmiş olur. Bu da "kalıcı" bir öğrenmeye yol açar. (Binbaşioğlu, Cavit. "Öğrenmede Geçiş", Eğitim Psiko- lojisi. Ankara, 1992, s. 329-334) Ali Balcı'nın yapmış olduğu araştırmada yaşlanmış ve meslekte hizmet süresi fazla olan öğretmenlerin okullardaki bu uygulamaları daha kolay algıladıkları ortaya çıkmıştır. Genç meslektaşlar ise, bunun pek farkında değildirler. (Balcı, Ali. "Etkili Okul İlköğretim Okullarının Etkililiği", Eğitim ve Bilim. Cilt: 16, Sayı: 85, s. 19)

Öğretimde öğrenci çalışmalarını yakından izleyerek, sonucu, vakit geçir- meden öğrenci velisine bildirmek, okul- da etkililiği artıran önemli bir etkindir. Bu da öğretmenin görevidir. Bunun için, karnelerin verildiği sömestir sonucunu

beklememek gerekir. Bu yapılırsa, önlem de zamanında alınmış olur. Bu suretle öğrenci, bir "problem" olmaktan kurtulabilir.

Etkili Okulda "Çevre" ya da "Okul Ortamı":

Etkili okulda, çevre ya da "okul ortamı"nın da rolü vardır. Bu, okul ve sınıfın eğitim ve öğretim yapmaya elve rişli olması gerekir, demektir. Okuldaki ve derslikteki araç ve gereçler, kitaplık, müze, atelye, spor ve müzik salonları... gibi eğitim ve öğretim yerleri, etkili bir öğretimin oluşmasına yardım eder. Okulun manevî havasını oluşturan öğrencilerle öğrenciler, öğrencilerle öğretmenler, öğretmenlerle diğer okul personeli arasındaki ilişkiler, bu ortamı teşkil eder. Burada bir "işbirliği" ve "uyum" havası esmelidir. Böyle bir ortam içinde öğrenciler, bütün bu ilgili- lardan yardım ve teşvik görmelidir. Böyle bir "sevgi ortamı" yaratılamazsa, orada eğitim olamaz. Eğitim, sevgi iklimi ve ortamında oluşur. Yeti ve yetenek- ler, böyle bir ortamda ortaya çıkar. Oku- lun buna önem vermesi gerekir.

Yeni okulların olduğu gibi, etkili okul- ların da en önemli niteliklerinden biri, böyle bir ortamda öğrenciye "sorumlu- luk" vermektir. Sorumluluk almayan kimsede, "sorumluluk duygusu" geliş- mez. Bu, derslerde küme çalışmaları ve ders dışında da müzik, spor, resim-iş çalışmaları ve müsamereler yoluyla gerçekleşir. Bu çalışmalarda her öğrenci, istidadına göre görevler alma- lıdır. Okulda öğrenci, bireysel çalışma- lardan çok, kümece birlikte çalışmaya özendirilmelidir. Bu yolla öğrencide, "takım ruhu" geliştirilebilir.

Etkili Okulda Öğrenciler Nasıl Davranır?

Davranışın esası, tutumlar ve gü- dülerdir. Herhangi bir konuyu öğren- meye karşı güdülenmeyen bir kimsede, ne tutumlar oluşur; ne de davranışlar gelişir. Bunun için, öğrenci, bir konuyu niçin öğreneceğinin bilincine var- malıdır. Bu, onun konuya karşı güdülenmesini sağlar. Bunun da en kes- tirme yolu, öğrenciye, konuyu, bir "prob- lem" şeklinde sunmaktır. Bu da konuyu,

bir soru şekline getirmekle olur: Cumhuriyet bayramını niçin yapıyoruz? Yazın, kış hazırlıklarını niçin ve nasıl yapıyoruz? İçeceğimiz suyu nereden ve nasıl getiriyoruz? gibi. Problemin çözümünü için, öğrenciyi çeşitli çevrelere ve kaynaklara başvururmak, buralardan bulacakları bilgileri ortaya koymak, düşündürmek, yazılı bir rapor haline getirtirmek, tartıştırmak ve bu yolla tutum ve davranışlarda değişiklikler yapmak gerekir. Öğrencinin, öğrendiği bir şeyin aksi bir davranışta bulunmamasına da dikkat etmek gerekir. Örneğin, "Temizlik" ünitesini öğrenmiş olan bir kimsenin, yere bir çöp atmaması, yere düşen bir yiyecek maddesini yememesi gerekir. Yiyorsa, o, o konuyu öğrenmemiş demektir. Değerlendirme de, onun sözel ya da test şeklinde sorulara vereceği cevaplara göre değil, tutum ve davranışlarındaki değişimlere göre yapılmalıdır. Biz, henüz bu düzeye ulaşamadık. Buna ulaştığımız gün, okullarımızdaki öğretimin şekli başka olacaktır.

Etkili okulda öğrenciler, üzerlerine aldıkları görevleri yapmak suretiyle sorumluluk duygusuna da sahip olurlar. Bu da, ahlâk gelişmesi yönünden, ayrı bir kazançtır. Ahlâk da, söz ya da öğüt değil, iş, yaşama ve çalışmalarla kazanılır. Bunun da yolu, çocuğa ödev ve sorumluluklar yüklemek, bu ödev ve sorumluluğunun sonuçlarını, arkadaşları önünde savunmakla olur. Okulda her öğrenci, bunun zevkini tatmış olmalıdır. İş başaran öğrencilerin sevincine ve mutluluğuna tanık olmayan öğretmen yok gibidir.

Okulda öğretimi etkili kılan başka bir araç da, bir öğrencinin, zaman zaman, bir konuda, başka bir arkadaşına bir konuyu öğretmesidir. Onun bu alanda bir yaşantı kazanmasıdır. Bazı sakıncalarına karşın, eski okullarda buna imkân veriliyordu. Bugün de bu, küme çalışmaları içinde, bazen de ayrı olarak, yapılmalıdır. Bu suretle öğrenci, bildiğini daha iyi ve kalıcı olarak öğrenmek zorunda kalacaktır. Bu yolla,

öğrenci ayrıca, gizli kalan bazı yeteneklerini geliştirmek imkânı da bulur.

Etkili Okulda Öğrenci Velilerinin Eğitim ve Öğretime Katılımı:

Bizde en az yapılan işlerden biri budur. Bu, çok eskiden hemen hiç yok idi. 1947'de Okul-Aile birliklerinin kurulmaya başlamasından sonra bazı veliler, zaman zaman okulla işbirliği yapar hale gelmişlerdir. İyi, yani etkili bir eğitim ve öğretim için buna gerek vardır. Bu suretle, çocuğun muhtemel bir sorunu vaktinde ele alınmış olur. Bu da, varsa sorunun çözümünü kolaylaştırıcı bir etki yapar. Öğrenci velilerinin zaman zaman okula yapacağı ziyaretler, bu bakımdan çok yararlı olur. Bu sırada öğretmen, çocuğun evdeki tutum ve davranışlarını, öğrenci velisi de okuldaki tutum ve davranışlarını öğrenmek imkânına kavuşur. Sorunun birlikte ele alınması ve tartışılması, çocuğun ruh sağlığına olduğu kadar, eğitimine de katkıda bulunur. Yapılan araştırmada, yaşlı ve meslek kıdemi fazla olan öğretmenlerin, okulda bu ölçütü daha iyi algıladıklarını ortaya koymuştur.

Okulda yapılacak okul-aile birliği toplantılarında, okulun aileden beledikleri açıkça ortaya konmalıdır. Bunu bilmeyen veliler, çocuğa ne suretle yardım edeceklerinin bilincinde olmazlar. Eğitim ve öğretim, yalnızca okulun işi değildir. Buna, veliler de kapasitesi oranında katkıda bulunmalı ve en azından- okulun yaptığını bozmalıdır. Bu suretle öğrenci velileri de, öğrenci başarısında rol almaya heveslendirilmelidir. Bunu yapabilecek veliler vardır. Kısaca, etkili okul, mevcut okul sistemine bağlı kalarak, daha sıkı ve tutarlı bir yaklaşımla, öğrenme psikolojisinin ortaya koyduğu öğrenme ilkelerini hayata geçirme çabalarının bir ürünüdür.

Çalışmalarımızda daha uygun davranışlarda bulunduğumuz zaman, daha başarılı ve kalıcı bir eğitim ve öğretim yapma imkânı bulacağız.